

Wilmijne-trilogie 3

Het verhaal van de oude vrouw

Johanne A. van Archem

Johanne A. van Archem

Het verhaal van de oude vrouw

Wilmijne-trilogie deel 3

Uitgeverij Zomer & Keuning

‘IK SNAP NIET WAAR DAT MENS DE BRUTALITEIT VANDAAN HAALT,’ SISTE Frederika Albers tegen haar zuster. Die knikte. Nee, dat begreep Dina ook niet.

De twee zaten aan de tafel bij Frederika thuis. Een kom half koude koffie stond vergeten op tafel. Dina had niets aangeboden gekregen. Daar was ze aan gewend, Frederika bood nooit iets aan.

‘Het is een schande, ze moesten haar het dorp weer uit jagen. Vroeger hadden ze dat ook gedaan,’ zei Frederika.

Dina zweeg bijna angstig. Frederika zat weer op haar stokpaardje: het geld dat hun schoonzuster Wilmijne, de weduwe van broer Geert, ineens bleek te bezitten.

Frederika kan beter inbinden, dacht Dina. Nog maar een paar maanden geleden had het volk Dina ronduit vijandig behandeld toen ze haar man naar het kerkhof moest brengen. Het dorp had haar in de steek gelaten, de naberplicht was niet uitgevoerd. Ze had Herman van de armen moeten laten begraven.

Dina had het volk een hoop te verwijten. Het had haar schandalig behandeld. En het durfde nog recht in haar gezicht te zeggen dat ze blij mocht zijn dat ze van Herman af was. Hoe dúrften die mensen, Herman was een beste kerel. Hij dronk, ja, was dat zo vreemd? Drank was het enige waar een man een beetje vertier bij vond. Dina had dat nooit erg gevonden, zei ze tegen iedereen die het maar wilde horen. Dan keken de mensen haar spottend aan.

‘Moet je haar zien door het dorp lopen in die deftige japon,’ sneerde Frederika.

Dina schrok op. Frederika kende maar één onderwerp: Wilmijne Hendriks.

‘Die heeft haar zuster gemaakt, die is naaister,’ mompelde ze.

Frederika kneep de lippen op elkaar. ‘Wij hadden zoveel plezier aan elkaar kunnen hebben,’ zei ze verbitterd. ‘Ik heb haar de hand toegestoken, maar denk jij dat ze mij nog kent? Ik ben te min, mevrouw acht zich notabel.’ Ze maakte een minachtend gebaar. ‘Ze speelt mooi weer van ons geld.’

‘Ze is officieel de weduwe van Geert,’ mompelde Dina opnieuw.

‘Wij zijn officieel de zusters van Geert, helemaal echt en niet aange- trouwd zoals zij; we zijn in dezelfde bedstee geboren als Geert. Zij is maar de tweede vrouw, die is toch helemaal niet in tel. Maar zij gaat met de centen lopen.’

Dina keek onzeker. ‘Frederika, het is maar de vraag of er geld is. Er wordt gezegd dat die zuster van haar een hoop geld heeft.’

Frederika vloog overeind. ‘Dina, ik weet wel beter.’ Ze klemde de lip- pen strak op elkaar en schudde venijnig het hoofd. ‘Die zuster heeft geen geld, anders was ze hier nooit naartoe gekomen. Het is Geert zijn geld, Geert heeft het verdiend. Geert heeft het nagelaten aan zijn familie, niet aan haar, dan had hij haar wel een rijker bestaan gegeven.’ ‘Maar de wetten zeggen...’

Frederika balde haar vuisten. Dat was het nou. Die wetten deugden niet, dat riep Gerrit Hoogland altijd, maar Frederika wist het ook.

Egbert, haar jongste broer, die wijsneus, wist het altijd beter. ‘Hoe zou jij het vinden als je man stierf en de weinige centen gingen naar zijn zusters?’

Dat lag heel anders. Wilmijne Hendriks was maar een weesmeisje, die had geen rechten. Die had er zich listig bij ingedraaid, vroeger al bij Frederika’s moeder, Mina Albers. Haar moeder had geen mensenken- nis gehad, anders had ze nooit de voorkeur gegeven aan die meid boven haar eigen dochters.

Dina knikte. ‘Ja, ze was maar de tweede vrouw. Als het nou Swenneken nog was geweest.’

Swenneken, de eerste vrouw van Geert. Nog geen jaar na het huwe- lijk was ze overleden bij een bizar ongeluk dat nooit opgehelderd was. Negen jaar geleden was het gebeurd en al die jaren hadden de men- sen zich afgevraagd hoe dat toch kon gebeuren.

Willem Hoogland, de broer van Swenneken, had alles nagezocht en ook hij had geen antwoord gevonden. Hij had wel een heleboel ande- re dingen ontdekt, zeiden sommigen, maar die dingen hield hij voor zich. Toen Geert vorig jaar onverwachts stierf, stond het dorp op de kop, maar Willem was nergens verbaasd over. Ook vader Hendrik Albers wist iets dat Frederika niet wist en dat had hij van Willem Hoogland. Hendrik wilde nooit meer een woord horen over die cen- ten van Geert, had hij pas geleden nog gezegd.

Frederika's lippen knepen nog strakker opeen. Willem Hoogland. Wat haatte ze die man, maar dat wist niemand, daar zorgde ze wel voor. Zijn maat Jannes Zandman deugde evenmin. Het was toch abnormaal hoe die vent zich aan iedereen opdrong. Overal stapte hij naar binnen; bij getrouwde vrouwen, bij alleenstaande mannen, het maakte hem allemaal niks uit en iedereen vond het doodnormaal. Nou, Frederika niet. Hij hoefde niet te proberen bij haar binnen te komen. Dat deed hij ook niet, ze zou hem er meteen weer uitgoeien.

Willem Hoogland en zijn ouders. Toen Geert nog getrouwd was met Wilmijne Hendriks, weigerden ze bij Geert over de vloer te komen. Geert zei dat dat kwam omdat hij met Wilmijne getrouwd was en dat vonden Gerrit en de vrouw niet goed. Maar Frederika had zelf gezien dat ze nou wél bij de weduwe over de vloer kwamen. Dika, Gerrit en Willem ook. Wat had hij daar te zoeken? Hij was nog steeds vrijgezel en hoorde niet op visite te gaan bij een vrouw die nog maar zo kort weduwe was.

Hij hoorde helemaal niet bij haar te komen. Hij had de nagedachtenis aan zijn zuster in ere te houden. Die Wilmijne had Geert ingepalmd zo gauw ze kon. Het was dat Geert niet zo happig was, maar mannen gingen altijd voor de bijl als vrouwen begonnen te knippen met de ogen. Daar hoefde je Frederika niets over te vertellen, Geert was daarop geen uitzondering geweest.

En nu lag Geert al bijna een jaar achter de kerk. De weduwe leefde haar mooie leven; de vrolijke weduwe, zei Frederika soms. Maandenlang was ze weg geweest en toen kwam ze terug met die zuster van haar. Die had ze blijkbaar opgezocht. Nou woonden die twee vrouwen met dat kind van die zuster in het mooie huis van de meester. En zij, Frederika, mocht armoe lijden.

'Swenneken had wel geweten hoe het hoorde,' mompelde Dina voor zich uit. 'Swenneken had ons wel geld gegeven.'

Frederika hief met een ruk het hoofd op. 'Swenneken? Verkijk je daar niet op, Dina. Swenneken was niet zo'n beste. Ze wilde van Geert af, dat weet je toch nog wel?'

Dina keek even verbaasd op, toen zei ze: 'Ja, waarom?'

Frederika zweeg een tijdje, toen zei ze: 'Ik weet heel goed waarom, Dina, maar dat zal ik voor mij houden. Ik heb fatsoen genoeg, al heb-

ben anderen dat niet. Maar als het moet zal ik de mond opendoen en ik denk dat die tijd naderbij komt.'

Dina zweeg en keek naar het gezicht van Frederika. Het was haar zuster, dacht ze. Eigenlijk mocht ze Frederika niet erg, niemand mocht haar graag.

Frederika had Dina verhalen verteld over wat Wilmijne allemaal had gezegd over Geert. Nou, die verhalen logen er niet om! Ze had niets van Geert heel gelaten, dat had Hanne Jansen verteld en die had het gehoord van Wilmijne zelf. Vreemd, dat Hanne later had gezegd dat driekwart van Frederika's verhaal gelogen was. Nou zei iedereen dat Frederika die roddels zelf had verzonnen. Dat was niet waar, Frederika wist altijd heel veel. Het was waar dat Wilmijne hen in de steek had gelaten nu ze geld had.

Dina had dringend geld nodig. Ze was een weduwe zonder inkomen, ze moest de hand ophouden bij de dominee. Het leven zonder echtgenoot was uitzonderlijk zwaar, ze had drie kinderen groot te brengen, waarvan er eentje niet goed was en die vroeg zoveel aandacht. Dat kon Dina niet meer opbrengen.

Ze was weggelopen van huis; de kinderen moesten zich maar redden, dat moest Dina ook. Niemand keek naar haar om, ook Frederika niet. Soms kwam Egbert, nou ja, daar had ze weinig steun aan. Hij stopte haar soms een paar gulden toe en zijn vrouw had vorige week nog kleren voor de kinderen gebracht. Afdragen spul van haar eigen kinderen, die er uitgegroeid waren. Nou, Dina had geen dank je wel gezegd voor die rommel.

Het leven was hard en dan te bedenken dat ze een schoonzuster hadden die zwom in de centen. Hún centen.

Wilmijne Albers, geboren Hendriks, keek op toen ze voetstappen hoorde naderen. Zelfs voor ze het hoofd ophief wist ze wie eraan kwam en een glimlach kwam om haar mond. De bedaarde stap, de ontspannen houding en de brede grijns deden haar altijd goed. Jannes Zandman.

'Moi,' zei hij laconiek en hij zette zich naast haar. 'Mooi weer, Wilmpie. Eindelijk eens fatsoenlijk weer.'

'En nou zit jij hier te niks; je moet de dag plukken,' plaagde ze hem.

Hij lachte. 'Ik ben al terug van Rijssen, ik was vanmorgen om zes uur al op weg. Ja, daar heb jij niet van terug.'

'Brieven wegbrengen?'

Hij knikte en luisterde even. 'Neeltje is zeker hard aan het werk?'

Ze knikte. 'Ja, een jurk voor de mevrouw van de dominee.'

'Mooi.'

Ze zwegen beiden. Wilmijne had een tijdje in de zon gezeten op deze mooie dag in de nazomer. Het was maar een enkele keer mogelijk geweest dit jaar. Het weer liet mens en dier lelijk in de steek. De winter was veel te zacht en de zomer veel te koud. Het gewas op het land groeide amper en was weken te laat. Maar vandaag was het mooi weer en de zon scheen alsof ze wat goed wilde maken.

Wilmijnes gedachten waren teruggegaan naar vorig jaar. Toen zat ze ook buiten op de bank voor haar woning en bedacht dat het leven geen pretje was voor een arbeidersvrouw en zeker niet voor haar, een weesmeisje zonder enige familie.

Wat was er veel gebeurd in de daaropvolgende maanden. Geert Albers, haar echtgenoot, was overleden, door velen betreurd, maar niet door zijn weduwe. Zijn dood was nog lang niet vergeten. Het was een sensatie geweest, het had zelfs de krant gehaald. Overhoopgeschoten aan de grens als smokkelaar. Niemand had van zijn dubbellevens geweten. Niemand? Sommigen hadden iets vermoed, slechts één wist het zeker. Willem Hoogland. De geruchten over Geerts vermeende rijkdom waren na zijn dood niet te stuiten geweest.

Kort daarna was Wilmijne vertrokken uit het dorp en ze was maanden weg geweest. Niemand begreep waar ze naartoe was gegaan en, vooral, waar ze het van deed. Begin maart kwam ze terug, afgehaald van de trein door Willem Hoogland, dezelfde man die haar vorig jaar november op de trein had gezet. Naar sommigen beweerden: haar had weggestuurd vanwege haar volslagen gebrek aan eerbied voor haar overleden man. Zelfs de grootste roddelaar in het dorp wist inmiddels dat Willem de weduwe niet had weggestuurd, ook al had hij haar naar de trein gebracht.

Van die man kreeg niemand hoogte, net zomin als van zijn maat Jannes Zandman. Soort zoekt soort, zei het spreekwoord.

Vrouw Albers had haar zuster mee teruggebracht.

Ze hadden in het dorp gezegd dat Neeltje Hendriks, Neeltje van der Lugt, zoals ze zich noemde, goed in de slappe was moest zitten. De twee dames woonden aan de rand van het dorp in een keurig burgerhuis en het dochtertje Helene ging naar school en kreeg zelfs bijlessen van de meester.

Wilmijne Albers had nooit iets bezeten, dat was alom bekend. Of toch wel? Als er geld was geweest, had Geert Albers niet in zo'n oud krot van een huis willen wonen, hadden ze later bedacht. Geert mocht smokkelaar zijn geweest, geld had hij er niet aan overgehouden. Ze hadden zich vaak afgevraagd waar hij zich eigenlijk voor had laten doodschieten.

De weduwe mocht blij zijn met haar zuster. Dat huis kostte zeker viereenhalve gulden huur in de week. De meesten van hen betaalden in hun eenvoudige boerenwoningen niet meer dan tweeënhalve gulden. Nee, die zuster had het geld, ze was tenslotte met een Belg getrouwd geweest. Alsof dat iets verklaarde, dacht Wilmijne spottend. Vrouw Van der Lugt lachte zelden, ze groette amper. Ze was een beetje groots en vond het dorp stiekem. Maar wat wil je, ze scheen uit Amsterdam te komen. Ze praatte nog hoger Haarlemmerdijks dan vrouw Albers die ook dat taaltje bezigde.

Enkelen zeiden ronduit dat Neeltje de mensen het geroddel over haar zuster kwalijk nam. Uiteindelijk had ze geen woord te veel gezegd over haar man. De waarheid was soms hard, maar daarom niet minder waar. Niet dat iemand ooit enig geloof aan het geklets van het Albersvolk had gehecht, verzekerden ze elkaar. Ze wisten wel beter. Maar ja, er waren altijd domme lui...

Wilmijne leefde een heel ander leven sinds Geert er niet meer was. Zij had geld als water. Geld door Geert verdiend met duistere zaken. Ze voelde er zich niet echt gelukkig mee, maar er was geen ander inkomen voor haar. Geert had nooit gepiekerd over de verantwoordelijkheid voor een gezin en hoe het verder moest als de kostwinner wegviel. Had hij misschien gedacht dat die zorgen niet nodig waren omdat er geld genoeg was, al kwam het uit dubieuze bronnen?

Wilmijne brak zich nog steeds het hoofd over die ene vraag: wat had Geert met al dat geld gewild? Hij leefde met haar op de rand van het bestaan. Zij had dat nooit vreemd gevonden, iedereen leefde in derge-

lijke omstandigheden als fabrieksarbeider. Het was oorlog, de levensmiddelen waren binnen enkele jaren onbetaalbaar geworden. Waarom had hij zichzelf en haar dat aangedaan, terwijl er geld genoeg was?

Ze had het aan Jannes Zandman gevraagd, maar die had haar zwijgend aangekeken. 'Tja, waarom?' Jannes en Geert waren nooit vrienden geweest.

Ze had het ook aan Willem Hoogland voorgelegd. Ook die had de schouders opgehaald en was over iets anders begonnen. Willem en Geert konden niet samen door één deur, hadden ze Wilmijne lang geleden verteld.

Het geld was keurig op een bankrekening gestort, die veel rente opbracht. Zij kon van de rente leven. Ze wist dat iedereen in het dorp naar haar keek. Waar leefden zij en haar zuster van? Maar niemand durfde hun dat ronduit te vragen. Er was vorig jaar genoeg gezegd en daar wilde men niet meer aan herinnerd worden.

Frederika en Dina waren de enigen die er wél over spraken. De twee zusters van Geert waren ervan overtuigd dat zij minstens zoveel recht op dat geld hadden als Wilmijne. Zij waren zusters van Geert, Wilmijne was slechts met hem getrouwd. Een huwelijk waar zij het nooit mee eens waren geweest, beweerden ze. Toen de roddels van vorig jaar hun uitwerking misten, waren de twee vrouwen omgedraaid als een blad aan een boom. Ineens waren ze wel familie en moesten ze elkaar helpen. Het dorp schudde daar afkeurend het hoofd over.

'Dat helpen moet de weduwe uit haar hoofd laten,' zei de barbier op zaterdagavond tegen zijn klanten. 'Als ze daaraan begint, is ze gauw al die centjes kwijt. Vooropgesteld dat ze geld heeft, natuurlijk.'

Dat waren de meesten roerend met hem eens. De weduwe moest de vingers op de knip houden, voor haar eigen bestwil.

Jannes keek opzij naar het peinzende gezichtje van de jonge vrouw.

'Dika Hoogland is naar de notaris geweest,' zei hij toen hardop.

Ze schrok op. 'O ja?' vroeg ze. Ze voelde iets van paniek, van onwil in zich opbruisen. Er gebeurt te veel, dacht ze. Ze had er geen overzicht meer over. Er was veel veranderd de laatste maanden. Het dorp praatte weer volop mee, zoals altijd.

Derk Willems, de zwager van Willem Hoogland en de man van Dientje, stapte uit de fabriek. Niet met ruzie, hij nam ontslag en ging werken bij zijn schoonvader op het boerenbedrijf. Dat wekte alomteverbaasdheid. Zo groot was het bedrijf van Gerrit Hoogland nou ook weer niet dat er twee gezinnen van konden eten. Gerrit dacht er niet aan om met werken op te houden. Dika zwaaide nog steeds de scepter over de stal en de keuken.

Het was niet best in de fabriek. Het was nog steeds oorlog, er was wekenlang geen werk voor de arbeiders. Dat Derk zijn schoonvader een handje hielp was tot daaraan toe – elke cent was meegenomen in deze schrale jaren – maar Derk nam officieel ontslag. Dat was niet verstandig, want al draaide de fabriek mondjesmaat, meneer de fabrikant redeneerde: wie ontslag nam, kwam er niet opnieuw in.

En Willem dan, vroeg het dorp zich af. Willem had altijd zijn ouders geholpen. Misschien wilde hij nog eens trouwen; hij had er de leeftijd voor, hij was rond de dertig. Werd hij terzijde geschoven? Dat zou men niet netjes vinden van Gerrit en Dika.

Gerrit liet het volk kletsen en Dika al helemaal.

Wilmijne wist beter. Willem had wel degelijk toekomstplannen, met haar.

Hij had nooit verder willen kijken dan zijn neus lang was. Maar nu Wilmijne teruggekeerd was in het dorp en min of meer toegestemd had in een huwelijk met hem, dacht hij er anders over. Evenals zijn ouders, vooral Dika. Willem moest zijn eigen bedrijf hebben, had ze koppig gezegd. Als Willem straks getrouwd was, moest hij aan zijn toekomst kunnen bouwen, samen met zijn vrouw.

Dus Dika was naar de notaris geweest. Gerrit vond dat geldweggooi-erij, hij maakte liever goede afspraken, zei hij. Hij wist dat beter dan de notaris, die alleen maar in geld rekende. Gerrit kende zijn familie. 'Ja?' vroeg Dika strijdlustig. 'Je weet net zo goed als ik dat er altijd de grootste trammelant komt door erfenissen. Daarom zijn er ook wetten in Nederland.'

'Daar deugt niks van,' zei Gerrit koppig. 'Dat weet ik al jarenlang.'

'Ik praat niet over de boerenbond,' zei Dika bits, 'ik praat over de boerderij. Wilmijne heeft een aardig kapitaaltje en dat geld moet bij Willem en Wilmijne blijven en niet uiteindelijk bij onze andere kin-

deren in de knip komen. Wij hebben notarissen om dat netjes te regelen.'

Begin november zou de uitgave van de ontgonnen veengronden plaatsvinden via de boerenbond en dat was genoeg voor Gerrit om argwanend te worden. Gerrit lag al jaren overhoop met de boerenbond, al was hij er zelf lid van. Vlak voor de oorlog was hij een fervent voorstander geweest van een bond voor boeren, nu niet meer. Dat kwam door de oorlogsdistributie. De boeren moesten grote gedeelten van hun opbrengst afstaan omdat het in Nederland rampzalig was gesteld met de voedselvoorziening. Gerrit was het eens met die maatregel, maar het gedeelte dat afgedragen moest worden was hem een doorn in het oog. De regering plukte hem zo goed als kaal, vond hij, en hij begon telkens opnieuw te discussiëren met de controleurs van de bond. Het hielp niets en dat tekende volgens Gerrit de almacht en de willekeur van de regering. Want Gerrit had het grootste gelijk van de wereld, dat praatte niemand hem uit het hoofd.

Wilmijne was zwijgzaam geweest over de plannen. Er zouden genoeg geruchten de ronde gaan doen als bekend werd dat de weduwe van Geert Albers hertrouwde met Willem Hoogland, de broer van Geerts eerste vrouw. Maar soms had ze het gevoel dat er voor, over en zonder haar beslist werd en dat wekte haar weerstand. Maar vooral vroeg ze zich af waarom ze zich weer in een huwelijk zou storten? Willem was geen Geert, maar ook Willem bedisselde en regelde en daar had ze een hekel aan.

Zoals ze nu leefde met Neeltje was plezierig. Het schiep geen verplichting en ze kon Neeltje tot steun zijn. Neeltje zat nog diep in het rouwproces om Eugene, haar overleden man. Ze miste hem verschrikkelijk en het verlies was moeilijk te dragen. Wilmijne had allang begrepen dat Neeltje geen sterke persoonlijkheid bezat. Ze was gauw in paniek en snel uit het veld geslagen.

Wilmijne had er bijna spijt van dat ze zich had laten overhalen terug te keren in het dorp. Ze had last van nieuwsgierige blikken en onverwachte aanspraak. Te veel mensen meenden haar ervan te moeten overtuigen dat het met Geert niet goed had gezeten. Ze moesten zichzelf schoon praten, begreep ze.

Aan het leven in de grote stad had Wilmijne een goede vriendin over-

gehouden in de persoon van Henriette van den Berg, de oude kinderjuffrouw uit Groningen, die ze ontmoet had in Den Haag. Er werd een drukke correspondentie onderhouden tussen het dorp en Den Haag.

Nadat ze een tijdje tot haar tevredenheid in de grote stad had gewoond, was er iets vreselijks gebeurd, waarvoor ze zich nog steeds schaamde. Hoe had ze zo blindelings verliefd kunnen worden op een man als Michiel van der Pols, de vlotte vertegenwoordiger? Wat deed het pijn toen ze ontdekte dat hij zich met rare zaken bezighield. Weer iemand met een dubbelleven, dacht ze later. Het lijkt wel alsof ik dat soort mannen aantrek.

Wat was ze blij geweest toen ze Willem zag, die zomaar in de trein was gestapt naar Amsterdam. Hij was er toen ze hem nodig had. Hij vond het niet leuk die geschiedenis te moeten aanhoren, maar hij had er nooit een woord over vuilgemaakt. Willem was Willem, nuchter, redelijk, vooral redelijk, en ondertussen ging hij gewoon zijn gang.

Uiteindelijk hadden ze Neeltje gevonden in Enschede, in een slecht bekendstaande buurt, maar een buurt waar Neeltje veilig was geweest. Ze stonden als één man achter de eenzame weduwe, die al maanden op de vlucht was. Voor wat? Voor een angstbeeld dat niet eens bestond. Angst was een slechte raadgever, begreep Wilmijne.

Neeltje was aarzelend naar het dorp gekomen, ze deed het voor Heleentje, die kon vrij naar school en naar buiten. Hier waren ook mannen die van wanten wisten, misschien minder bruusk en ruw als in Enschede, maar ze lieten zich niet aan de kant schuiven.

Niemand viel Neeltje lastig. Zelfs op het gemeentehuis waren ze beleefd. Jannes was voor alle zekerheid meegegaan. Hij kende iedereen en ook de ambtenaar van de burgerlijke stand, die niet moeilijk deed over Neeltjes vestiging. Het was oorlog en er liep zoveel fout. Hij nam wel contact op met Tilburg en Enschede.

In vijf minuten stond er in de boeken dat Neeltje Hendriks, weduwe Van der Lugt, met haar dochttertje was komen wonen in het dorp vanuit Tilburg, zei Jannes later met een stalen gezicht. In Enschede had ze maar tijdelijk gewoond, daar was haar echtgenoot onverwachts overleden. De klerk geloofde Jannes op zijn woord.

Neeltje bloeide op ondanks het verdriet dat ze meestorste. Ze was niet

meer zo broodmager, nu de spanning was weggevallen. Wilmijne wist dat Neeltje zonder aarzelen dit mooie leven zou inruilen als Eugene daarmee terugkwam.

Heleentje speelde dat het een lieve lust was. 'Ome' Jannes maakte voor haar een reeks van tollen, zwepen en een hoepel. Het kind holde door de dag, het kreeg in korte tijd een gezonde kleur en het werd steviger en vrolijker. Wilmijne breide met plezier aan een das of een trui voor Heleentje.

Willem Hoogland nam haar vaak mee naar de boerderij en als ze terugkwamen had Heleentje verhalen over koetjes, paardjes en katjes. Nu was Heleentje naar school en zat Neeltje achter de naaimachine. Wilmijne kon het geluid soms horen. Neeltje maakte een japon voor de vrouw van de dominee en Wilmijne begreep waarom Neeltje zonder veel moeite die opdracht had gekregen, want ze was een hele goede naaister.

Neeltje was bang geweest dat de domineesvrouw zou vinden dat ze dat naaiwerk voor niets moest doen. In Tilburg was maar een kleine protestantse geloofsgemeenschap en de domineesvrouw daar meende dat de hele gemeente haar op handen diende te dragen. Een dienstmeisje kreeg amper een loon. De bakker, de slager, de kruidenier... allemaal moesten ze aandringen op de betaling van de geleverde goederen. 'U moet wel weten wie wij zijn,' zei de vrouw dan boos. Van Neeltje verwachtte ze ook dat ze een mantel naaide voor niets. 'En dat deed jij ook,' begreep Wilmijne.

Neeltje knikte kort. Zij kon toch geen grote mond opzetten tegen de vrouw van een dominee? Dat hadden ze haar geleerd in het weeshuis. 'Nou, onze mevrouw van de dominee is heel anders, die betaalt content, daar hoeft je niet bang voor te zijn. Iedereen heeft recht op zijn geld, is haar motto.'

Neeltje zou straks koffie willen drinken, dacht Wilmijne dromerig. Neeltje was een van de weinige mensen, die zelfs dankbaar was voor de slechte oorlogskoffie.

Jannes zou ook wel wat lusten, dacht ze en ze stond op. Jannes knikte en haalde diep adem en luisterde met genoegen naar het geluid van de naaimachine, dat tot buiten doordrong.

JANNES ZANDMAN WAS WEER DE EERSTE DIE HET WIST. HOE HIJ ALTIJD DIE nieuwtjes te weten kwam, was een raadsel, maar het was moeilijk hem iets te vertellen waar hij van opkeek. Jannes was het wandelend nieuwsblad, sinds jaar en dag. Samen met Bokkenberend, Berend Olt-huis, konden ze zo een krant oprichten. Er kwam een nieuwe politie-man, vertelde hij Berend.

Berend noemde zichzelf een vakbekwaam geitenfokker en hij was voorzitter van de geitenfokvereniging 'Ons aller plezier'. Hij was het enige lid en het ledental zou niet snel toenemen, maar dat deerde hem niet.

'Zo,' zei Bokkenberend. 'Krijgen wij een andere veldwachter, Jannes?' 'Nee,' betuigde Jannes, 'dit keer wordt het een heuse politiediender.'

'Wat is het verschil?' vroeg Berend.

'Nou,' zei Jannes, en hij krabde zich achter de pet, 'tussen een veld-wachter en een politiemans is niet veel verschil. Je krijgt van allebei een bekeuring als je iets doet wat niet mag.'

'Een politiemans loopt in uniform,' wist iemand, die de twee zag pra-ten en erbij kwam staan.

'Dat deed Van Petersen ook,' zei Jannes.

'Maar die liep anders,' zei Berend.

Dat snapte iedereen. Van Petersen was niet gezien en dat was vermoedelijk de reden waarom hij vertrok naar een klein dorp in de Achterhoek. Al jaren gingen de geruchten dat de veldwachter liever vandaag dan morgen zou vertrekken.

Van Petersen had regelmatig aanvaringen met de dorpsbewoners. Hij was niet gewend aan een rustige kalme benadering, hij stond op zijn strepen. Bokkenberend had om de haverklap last van hem, klaagde hij. Nou was dat niet onbegrijpelijk, want naast een vakbekwaam geiten-fokker en voorzitter van de geitenfokvereniging, was Berend ook actief als stroper. Dat mocht niet van de heren van de textiel en de veldwachter wilde het ook niet hebben, deelde hij Jannes mee, maar er waren konijnen genoeg.

'Dat mag van die nieuwe politieagent ook niet,' waarschuwde Jannes hem dringend.

Berend zag dat minder somber in dan Jannes. Wat kon zo'n politie-man nou die paar konijnen schelen? 'Een veldwachter wacht in het veld, de politiedieder komt daar niet,' zei hij.

'Daar zou ik niet al te zeker van zijn,' zei Jannes. 'Hij dient alles te weten, daarom heet hij diender.'

Willem Hoogland keek evenmin vreemd op van het aanstaande vertrek. Hij was geen vriend van de veldwachter en dat was alom bekend. Willem had jaren geleden een nacht in het cachot gezeten omdat hij de man 'bedreigd' zou hebben. Hij had de man gedwongen een dood-zieke vrouw naar het ziekenhuis in Almelo te brengen. Van Petersen had als enige een auto ter beschikking. De veldwachter weigerde dat, hij kon ondertussen ergens dringend nodig zijn, beweerde hij.

'Niks ervan,' zei Willem. 'Nu ben je nodig met die auto van je. Ik hou die misdadigers wel een middag voor je in de gaten.' En daar Willem met de riek in de hand stond, leek het Van Petersen beter om in de auto te stappen.

Toen hij terugkwam werd Willem opgesloten. De volgende morgen kwam een withete Gerrit Hoogland verhaal halen met in zijn kielzog een woedende dokter en een boze dominee.

Het aanzien van de politieman was geschaad en dat kwam niet alleen door deze geschiedenis. Van Petersen was niet ongevoelig voor rang en stand. Een gewone kwajongen kreeg sneller een bon of een klap met de wapenstok dan de zoon van de dominee, de onderwijzer of de burgemeester, en het was bekend dat de kinderen van de notabelen de grootste deugnieten waren.

Dus er kwam een nieuwe? Het was de vraag of het beter werd. Je had weinig last van de veldwachter; hij liep soms te controleren, dat was tenslotte zijn vak. Je kon zo'n echte dienstklopper krijgen, die altijd liep rond te loeren. Daar zat niemand op te wachten. Het was nog steeds oorlog en iedereen had zijn adresjes waar hij wel eens wat vandaan haalde. Dat was verboden. Stel je voor dat het zo'n ijverig mannetje was, dat op elke viersprong van wegen stond te kijken?

'Dat leren wij hem wel af,' zeiden de jonge kerels in de herberg.

Jannes grinnikte. Grote mond opzetten en hard weglopen, dat konden ze.

‘Van Petersen krijgt een officieel afscheid,’ wist Jannes nog te vertellen. ‘In het gemeentehuis.’

Men hoorde het sceptisch aan. ‘Zou hij ook weggaan zonder dat wij hem uitzwaaien?’

‘Ik dacht het wel.’

Dan lieten ze hem rustig vertrekken zonder dat ze erbij waren. Ze wisten precies hoe zo’n afscheid in elkaar stak. De burgemeester zou een toespraak afsteken. Ze hadden nog nooit zo’n goeie gehad, tjonge, wat was dat een verlies voor het dorp. Eerlijk en betrouwbaar, je deed nooit vergeefs een beroep op hem. Dat moest je eens vragen aan de weduwe Hemmink en aan Willem Hoogland.

Het was inmiddels bijna september geworden, september 1918, en de oorlog woedde nog steeds. Het leven werd steeds schraler en duurder. En de kranten schreven over een zinloos rekken van een mensonteerende situatie.

Mensen werden ziek, de griep heerste in Europa. Griep in de nazomer? Het scheen dat er een epidemie aankwam, meldden de kranten. De mensen hadden jarenlang op het randje van ondervoeding geleefd en nu moesten ze dat bezuren. De weerstand was sterk afgenomen; de meeste mensen hadden geen blakende gezondheid. In het buitenland schenen mensen overleden te zijn aan die griep.

Dertig jaar geleden had hij ook geheerst, vertelden oudere mensen. In 1890 was er een ongelooflijk strenge winter geweest. Ze reden met kar en paard over de rivier, die maandenlang was dichtgevroren. Er was geen hout aan te slepen om het huis nog een beetje warm te houden. De oude vrouw Veldhuis van over de tachtig kon vertellen van nog veel vroeger. Als kind had zij het nog erger meegemaakt. ’s Zomers regen aan één stuk, de aardappelen verrotten in de grond, het water van de rivier stond tot aan de achterdeur van de boerderij. En koud, tjonge, wat was het toen koud. In die jaren waren er veel mensen vertrokken naar Amerika om tot de ontdekking te komen dat het daar nog veel slechter was. Ook uit deze omgeving waren veel mensen weggegaan. Het had ook iets te maken gehad met het geloof, maar daar wist ze niet veel van. Ze was tenslotte geen dominee.

Er gingen nog altijd veel mensen naar Amerika, herinnerde men de

oude vrouw. De textiel was ook niet alles. Er werd gezegd door sommige jongelui dat zij na de oorlog wilden vertrekken naar Canada. In 1910 waren er vanuit Nijverdal in enkele maanden tijd zowat honderd jongelui weggegaan. Er waren er ook een paar van teruggekomen, die vertelden niet zulke mooie verhalen. Ze leefden daarginds als mollen in de grond.

Jannes slenterde langs de straat naar de woning van Wilmijne. Hij kwam er regelmatig. Vooral het dochtertje van Neeltje, Heleentje, zag hem graag komen. Ook Wilmijne was altijd blij dat ze hem zag. Zelfs Neeltje leek op te fleuren, al bleef ze een beetje op afstand.

Wilmijne had al eerder gemerkt dat Jannes veel naar Neeltje keek als hij dacht dat niemand het in de gaten had. Ik geef je voorlopig niet veel kans veel kans, dacht Wilmijne. Maar je kunt niet weten. Jannes scheen dat niet te merken, hij was bijzonder voorkomend voor Neeltje. Hij was een geduldig man, begreep Wilmijne. Hij wachtte gewoon zijn tijd af, hij was gehecht aan Neeltje. Op de een of andere manier had dat vrouwtje hem in het hart geraakt.

Hij kwam langs de woning van Frederika Albers en zag Dina Besse-link weglopen met een korte driftige stap. Ze liep meteen de andere kant op toen ze hem naderbij zag komen. Zo, dacht hij, Dina heeft weer eens bij haar zuster zitten roddelen. Jannes kende het onderwerp: het geld van Wilmijne.

Jannes was bijna blij dat Wilmijne onverwachts wraakzuchtig bleek. Daar hadden meer mensen in het dorp zich over verbaasd. Ze kenden dat 'weesmeisje' van vroeger, toen ze teruggetrokken en stilletjes haar gang ging als de vrouw van Geert Albers. Daarvoor ook als een onopvallend fabrieksmeisje, dat erg dankbaar was voor elk vriendelijk gebaar.

Ze was door een aantal mensen minder netjes behandeld, dat mocht hardop worden gezegd. Eerst door het volk van Vegterloo, dat haar hele loon afpakte en haar nog uitbuitte ook. Hanne Jansen, haar buurvrouw, had haar een jaar geleden lelijk op straat gebracht. Die twee zusters van Geert hadden alles gedaan om dat vrouwtje het leven onmogelijk te maken.

Vrouw Kerkdijk, die beweerde dat zij nooit iets van al die roddels had geloofd, kreeg van Jannes ronduit te horen dat zij die misschien niet

geloofde, maar er wel voor gezorgd had dat iedereen ze te weten kwam. Willem Hoogland was ook niet zo fijnzinnig in zijn opmerkingen over die geschiedenis. 'Zo, wist jij al die tijd beter, nooit iets van gemerkt,' zei hij een keer tegen vrouw Preuter.

Die vervelende Willem Hoogland had voor niets en niemand respect. Kon je wel zien toen hij Van Petersen dwong...

Dina, Dina, dacht Jannes even later, zittend op de bank naast Wilmijne. Zo langzaam aan moet het zelfs tot jou doordringen dat Wilmpie jullie net zomin als familie erkent als de familie Hoogland.

Frederika had het geprobeerd op de vriendschappelijke toer.

'Wilmpie,' had Jannes toen gezegd, 'als de vos de passie preekt, is het boer pas op je kippen. Hou je ogen open, voor je het weet ben je de portemonnee kwijt.'

Ach, ze weet het ook wel, dacht hij, Wilmpie was bijdehand genoeg. En anders was Willem er toch ook nog. De koffie was inmiddels klaar, Jannes stond op en slenterde naar binnen. Hij ging tegenover Neeltje zitten.

Neeltje zat daar mager en met ingevallen wangen die een beetje kleur begonnen te krijgen, de handen in de schoot gevouwen. Nog steeds hing een waas van verdriet en rouw om haar heen. Maar er begon iets te bloeien. Heel voorzichtig. Jannes kende meer vrouwen die hetzelfde verdriet getorst hadden. Sommigen hadden geleerd dat de tijd de wonden heelde, anderen bleven in die zwarte wereld van verdriet en konden zich niet over het verlies heen zetten.

'Neeltje,' had hij gezegd. 'Je leeft niet voor jezelf, Heleentje is er, die heeft recht op haar moeder en wat dacht je van je zuster?' Hij had gehoopt dat Neeltje zou opbloeien nu ze haar lang verloren zuster had teruggevonden en een goed leven had zonder zorgen. Het ging heel langzaam, maar het kwam. De dag zou komen dat ze die zwarte rouwmantel zou afschudden; Eugene zou dat ook gewild hebben.

'Ik zag Dina lopen. Ik geloof niet dat het goed met haar gaat,' zei hij neutraal.

Wilmijne reageerde niet.

'Ik denk dat Dina te lang in de knel heeft gezeten bij Herman,' zei Jannes.

Neeltje keek op. 'Was die Herman een akelige man?'

Ze had het vaker gevraagd. Ze kon blijkbaar niet begrijpen dat er mannen waren die niet deugden. Jannes knikte kort. ‘Het was geen beste,’ zei hij.

Wilmijne besefte dat zelfs Jannes zich hield aan de ongeschreven wet van het dorp: geen kwaad woord over een overledene, ook al stond hij bekend als de bonte hond. ‘Is er nog nieuws?’ vroeg ze bijna neutraal. Neeltje keek op. ‘Ja, vanmorgen vertelde de buurvrouw dat de bedrijfsleider van de fabriek en zijn vrouw gaan scheiden, officieel scheiden.’

Wilmijne staaarde Neeltje bijna verwonderd aan. Neeltje praatte met de buurvrouw, dat was uitzonderlijk. De buurvrouw was een best mens, aardig, vriendelijk, maar Neeltje hield iedereen op grote afstand. Jannes glimlachte. Gelukkig, dacht hij, Neeltje begeeft zich een beetje onder het volk. De eerste stap is gezet.

‘De bedrijfsleider van de fabriek? Welke is het, Ter Brake of Cents?’ vroeg hij bijna enthousiast.

Jannes is soms net een oud wijf, dacht Wilmijne en ze lachte hardop. Zou hij dit niet geweten hebben? Jannes wist altijd alles.

‘Dat weet ik niet, is er meer dan een bedrijfsleider?’ vroeg Neeltje.

‘Ja,’ legde Jannes uit, ‘er zijn er twee: eentje van de blekerij en eentje van de weverij. Meneer Ter Brake is van de blekerij en meneer Cents is van de weverij. Gemakkelijk te onthouden: Brake, blekerij, allebei met een b.’

‘Ik ken die mensen niet,’ zei Wilmijne kalmpjes. ‘Ik hoor niet tot hun stand. Ik heb nooit last van hem gehad. Ik werkte niet in de opmaak-kamer, daar liepen de meisjes met de mooie schone schorten. Ik stond aan de stoffige machines, daar bemoeide hij zich niet mee.’

‘Niemand behoort tot hun stand,’ zei Jannes lachend. ‘Ze zijn te laag voor de fabrikant en te hoog voor de rest van de notabelen in dit dorp. Voor zover wij notabelen hebben, natuurlijk.’ Hij zette zijn mok andersom ten teken dat hij geen koffie meer wilde. Langzaam stond hij op. ‘Ik ga eens naar de fabriek, er liggen nog een paar brieven te wachten. Dat kan nog net vandaag.’

Hij slenterde weg en de twee vrouwen keken hem na. Neeltje keek naar haar zuster. ‘Het is toch zo’n Jannes,’ zei ze bijna vertederd.

‘Ja, maar zo betrouwbaar als een loden deur.’

‘Waarom is hij niet getrouwd, hij is toch over de dertig?’

‘Ik denk dat hij wel veertig is,’ zei Wilmijne. ‘Tja, waarom niet? Ik weet het niet. Een vrouw zou er een goed leven bij hebben. Heel wat beter dan Dina had bij die Herman Besselink, ze mag blij zijn dat ze van hem af is.’

Neeltje liep naar de tafel en schonk nog eens koffie in. ‘Denk jij ook zo over Geert?’

Wilmijne zweeg even. ‘Neeltje, ik moet eerlijk zijn: ik heb nooit om Geert gegeven zoals jij om Eugene hebt gegeven. Geert leek een uitkomst in een periode dat ik alles somber inzag. Hij had een schat van een moeder, daar heb ik mij op verkeken. Niet iedere lieve moeder heeft ook lieve kinderen.’

‘Wat deed hij dan eigenlijk verkeerd?’ vroeg Neeltje voor de zoveelste keer dringend.

‘Geert gaf niks om mij, ik was zijn dienstmeid. Hij had zijn plicht gedaan toen hij mij een dak boven het hoofd gaf, voor de rest was er niks.’

‘Ook geen kinderen,’ zei Neeltje zacht.

Wilmijne beefde van woede. ‘Nee,’ zei ze scherp, ‘ook geen kinderen en dat was niet mijn schuld, zoals iedereen beweert.’

Die zware vernedering was ze nog bij lange na niet te boven. Geert wilde kinderen terwijl hij wist dat hij onvruchtbaar was. Iedereen wreef het haar aan, waarbij gemakshalve werd vergeten dat Swenneken ook geen kind had gekregen. Arme Geert, was er gezegd, hij trouwde uit medelijden met haar en kreeg ook nog die lijdensweg: een onvruchtbare vrouw.

Neeltje zweeg verschrikt bij het zien van Wilmijnes woede. Ze is adrem genoeg, dacht Wilmijne, maar op sommige momenten zwijgt ze, uit het veld geslagen. Ze herinnerde zich Neeltje vroeger als een pittig kind, dat voor niemand bang was. Van dat kind was weinig overgebleven, daar hadden ze in het weeshuis wel voor gezorgd. Steeds weer opnieuw had ze haar plaats moeten leren kennen en moeten horen dat ze niets waard was. Als ze maar lang genoeg riepen dat je niets voorstelde, geloofde je dat na een bepaalde tijd ook. Neeltje geloofde steevast dat zij niets voorstelde.

Wilmijne bedacht dat het misschien wel aan moeder Albers te danken

was dat zij dat niet van zichzelf dacht. 'Kind, je bent niks minder dan al die anderen. Je hebt net zoveel recht om hier te zijn als zij en accepteer gewoon niet dat die lui jou vertellen dat je onder de tafel moet zitten. Geef ze maar een klap voor de kop als ze dat durven te zeggen.' Hoe vaak had ze die woorden niet gesproken op haar kort aangebonden toon.

Het was ook aan Jannes te danken. Gekke Jannes Zandman, die zich altijd als haar grote broer had opgeworpen.

Ze zou een jaar geleden kapot zijn gegaan als hij en Willem er niet waren geweest.

Langzaam dronk ze haar koffie op.

Jannes Zandman slenterde naar de fabriek. Hij zou de volgende dag met Willem Hoogland naar het veen gaan om te graven, als het weer tenminste goed bleef. Het was nu al een paar dagen mooi zomers weer, bijna voor het eerst dit jaar. 'Laten we hopen dat we een mooie herfst krijgen,' had Willem gezegd. 'Dan kan die de rest van het jaar nog een beetje goedmaken.'

Vandaag moest hij nog een brief voor de heren van de fabriek wegbrengen naar Almelo. Dat deed hij vaak, hij was de privé-postbode van de fabrikant, de bedrijfsleiders en de bazen.

Hij wist allang van de narigheid van de bedrijfsleider. Een scheiding, dat was niet niks, dat gebeurde zelden in het dorp. Echt verbaasd was Jannes niet, hij kende de reputatie van meneer Ter Brake, een deftig heer, maar het werkvolk was niet dol op hem. Trouwens, op meneer Cents waren ze ook niet gesteld. Het waren arrogante mannen, maar ze waren net zo goed in dienst van de fabrikant als zij allemaal. Aan het einde van de week hielden ze ook de hand op, al was hun loon vele malen hoger dan dat van hen.

De fabrikant zou niet blij zijn met die scheiding. Als hij hoorde dat er bij een arbeider onenigheid binnen de deur was, werd de man op het kantoor geroepen en hij kreeg te verstaan dat het geen pas gaf; ruzie tussen man en vrouw hoorde niet. Dat was duidelijk voor iedereen. Laat ik er geen praat meer over horen. De zielzorg van meneer, zeiden de arbeiders. Zo zou hij niet tegen de bedrijfsleider optreden, maar hij zou ongetwijfeld zijn ongenoegen duidelijk maken.

Jannes wilde er het fijne van weten. Vrouwen wilden alles weten, maar Jannes was geïnteresseerd in de mens, zei hij altijd. Wat is het verschil, vroeg een cynische Willem Hoogland.

Hij vond de brief bij de portier, die eenzaam zat te kijken in de portiersloge. Hij was blij dat hij Jannes zag. 'Kom erin,' zei hij uitnodigend.

Jannes ging bij hem zitten en stak de brief in zijn binnenzak. 'Nog nieuws?' vroeg hij meteen.

De portier keek opzij. 'De fabriek staat helemaal stil deze week en de volgende week ook.'

'Dat is geen nieuws, dat kan ik wel zien. De arbeiders zeker allemaal naar de ontginning?'

'De getrouwde arbeiders wel, voor zover het weer meewerkt. De vrijgezellen lopen bij de deur.'

Jannes knikte. 'Ik zag Hendrik Veldman druk bezig in de tuin. Zijn vader wordt een dagje ouder en Hendrik heeft er nu mooi de tijd voor.' Hij lachte hardop. 'De bedrijfsleiders zijn zeker ook aan het turfsteken op de ontginning?'

De portier schoot in de lach. 'Je hebt het inmiddels ook gehoord?'

'Wát gehoord?' vroeg Jannes met een uitgestreken gezicht.

'Meneer Ter Brake en zijn vrouw gaan scheiden. Het zat er al jaren dik in. Die leefden als kat en hond en hij zocht zijn genoeg buiten de deur.'

Jannes ging er wat beter voor zitten. 'Heeft de fabrikant daar nooit wat van gezegd? Bij anderen staat hij altijd klaar met het opgeheven vingertje.'

'Dat is mij niet bekend, Jannes. Wat er in de directiekamer wordt besproken blijft voor de gewone man geheim.'

'Het zijn geen jongelui meer,' zei Jannes. 'Hij is over de vijftig.'

De portier knikte. 'Hij heeft gestudeerd met de fabrikant of iets dergelijks. Hij kwam meteen vanaf de school naar hier en binnen een jaar zat hij op schoot bij de oude heer.'

'Trouwde hij niet met een zuster van een van die studenten?'

De portier knikte. 'Er was wat geritseld, zoals dat bij die lui gebruikelijk is. Vanaf het begin liep het al niet lekker. Ze hebben twee kinderen, die vertrokken zijn uit het dorp. Ter Brake heeft altijd achter de

vrouwen aan gezeten. De meisjes van de opmaakkamer waren bang als hij eraan kwam. Dat kind van Truitje Westbroek, waar jaren geleden zoveel over te doen was, was van hem.'

Jannes zweeg. Truitje Westbroek... Jaren geleden stond het halve dorp op de kop. De oudste dochter van de ouderling Westbroek bleek in verwachting. Zulke dingen gebeurden vaker, maar Westbroek had altijd gezegd dat zoiets zondigs in zijn gezin niet zou voorkomen. Zijn dochters waren keurige meisjes met een groot moreel besef. Truitje was niet in verwachting, dat was laster en Westbroek moest er niet achter komen wie dat had rondverteld, want hij ging subiet naar het gerecht. Truitje verdween uit het dorp en kwam maanden later terug, alleen. Ze had een oude tante geholpen, beweerde de familie. Niemand geloofde het. Het duurde niet lang of Truitje verdween opnieuw en kwam niet meer terug. Ze was over ver getrouwd, zeiden ze. Het was nooit duidelijk geworden of er wel of geen kind was. Iedereen was ervan overtuigd dat er wél een was geweest.

De vader werd meteen aangewezen: meneer Ter Brake. Truitje was een knappe meid om te zien, al moest ze van haar vader haar mooie haren bedekken onder een kolbak, die de jonge meisjes niet meer wilden dragen.

Meneer Ter Brake kwam vaak naar de opmaakkamer. Hij liet haar regelmatig roepen en dan mocht niemand het kantoor binnenkomen. Zo had hij wel vaker een tijdlang een favoriete tot het nieuwe eraf was, en dan zocht hij weer een andere. Een paar jaar geleden was er een jonge vent die hem ronduit vertelde dat hij naar meneer de fabrikant zou gaan als hij een bepaald meisje niet met rust liet. De jongeman had verkering met haar. Het duurde niet lang of beiden werden ontslagen. De man werkte nu in Almelo, in de textiel. Beter zo dan dat het meisje met de gebakken peren was blijven zitten, vond iedereen. Jannes knikte voor zich uit. Dus meneer Ter Brake ging scheiden. Dat was iets wat de volledige belangstelling had van hem en van het dorp.